

Carl Olofsson, Aspholmen och Orrholmen

berättar för Sture Hjalmarsson 1983-01-11

Jag är född den 18 februari 1901 i Nolgården vid Möllebo, men kom redan som fyraåring till Aspholmen med mina föräldrar och fyra syskon.

Far hade redan en gång tidigare bott på Aspholmen och nu var han tillbaka där igen. Med tiden blev vi elva personer i hushållet så det var trångt i den lilla stugan om ett rum och kök.

I slutet på 1800-talet, på godsägare Anderssons tid, var det många gårdar som hörde till Intorp. Det var Bystad, Redslarp, Möllebo, Björkholmen, Nolgården och flera till tror jag. Men så blev Andersson försatt i konkurs 1901. Det var en mycket konstig konkurs och den gick till på följande sätt. Godsägaren och riksdagsmannen Andersson på Torsbo hade en dotter som hette Greta och hon gifte sig med en kapten som hette Wessberg och Andersson var på jakt efter en gård till sin dotter och måg.

Men så hade Andersson på Intorp lånat en del pengar av Andersson på Torsbo och då passade han på att säga upp lånet till betalning. Och när Andersson på Intorp inte ombedelbart kunde betala tillbaka lånet passade han på att försätta honom i konkurs och kunde på så sätt komma över Bystad till sin dotter och måg. Hade bara Andersson på Bystad fått lite anstånd med att betala tillbaka lånet så hade det inte varit någon sak för honom, för han hade stora fasta värden i sina stora anläggningar i mejeri, bränneri och bobinfabrik m.m.

Efter konkursen var Intorp i många händer innan Svensson blev ägare till det. Den som sålde Intorp till Svensson hette Wallin, men det var åtminstone tre ägare före honom. Bobinfabriken brann ned, byggdes upp och brann ned igen och mejeriet och bränneriet lades också ned. När bränneriet var riktigt igång, så odlades det massor av potatis på alla gårdarna som hörde till Intorp. Allt togs ju upp för hand, för det var före maskinernas tid, man kunde få hålla på att ta upp potatis ända fram till jultiden och då var det ofta till att kämpa med tjälklumparna.

Jag hade inga far-eller morföräldrar här i Gällstad, för far var kommen från Grönahög och mor från Tvärred. Min far hade varit kusk på Skottek i sin ungdom och han körde ofta på vintrarna varor från Limmared som kommit till Åsunden med Oxabanan som gick mellan Limmared och Yttre Åsunden. Han körde varor till Borås också och ibland råkade de ut för folk som ville röva dom,

men dom hade alltid en hund med sig, så dom klarade sig alltid. Sedan var min far också dräng på Svenstorp, det var hos C.A. Johanssons far och på den tiden då Jacobssönerna hade Gårdö. När han sedan gifte sig 1896 bodde han först på Aspholmen och sedan var han i Nolgården några år.

Han hade kört många lass med brännvin från Intorp till Borås. Ett par gånger i veckan körde de med både hästar och oxar och det tog en väldig tid. De smakade väl på brännvinet emellanåt själva också. Det transporterades i stora träfat med järnband om. Då kunde de knacka bandet lite åt sidan, borra ett litet hål och suga upp brännvinet med ett halmstrå och sedan knacka tillbaka bandet igen.

Eller också tog dom bort tappen och satte en butelj med vatten i hålet, då rann vattnet ned i tunnan och brännvinet steg upp i buteljen, då det var lättare än vattnet.

När de sedan tömde karen med brännvin i Borås kunde de också kvickt rycka tillbaka karet när det tömdes och då kunde det bli lite kvar i botten att festa på vid hemfärden, så dom var nog aldrig riktigt nyktra när de hade varit i Borås med brännvin.

Min far var jägare åt kapten Wessberg på Bystad så länge han levde och sedan jagade han åt fru Wessberg i många år. Han skulle sköta om kaptenernas jakthundar och ha tillsyn över de stora jaktmarkerna samt söka förhindra att tjuvskytte förekom. Det var stora jaktmarker det rörde sig om. Jag vet inte om han hade Intorps marker från början, men sedan hade han både dessa och Svenstorps, Gårdös, Frölundaböndernas, Knapagårdens och de flesta Rånnavägsgårdarnas samt Saxared Södergårdens marker. Det var mycket gott om vilt på den tiden, fast inte älg förstås, det har kommit på senare tid.

Jag minns en julafton som han skulle gå ut och skjuta en julhare. Han var inte borta lång stund och hade ingen hund med sig men kom ändå hem med fem harar. Allt som han sköt skulle han leverera till Wessberg i Bystad, men det kunde väl hända att det blev något till den stora familjen också ibland...

Efter den stora konkursen på Intorp köpte Gustaf Kjällerström björkholmen. Han kom nerifrån Mossebo men hade tjänstgjort fyra år på regementet innan han köpte gården. Utom Aspholmen var det ytterligare tre torp under Björkholmen: Slätten, Skinnarhemmet och Gubbås.

På Slätten bodde två av mina morbröder, först Carl Otto Johansson och Johan Leonard Kvist och dom var, liksom min mor, komna från Tvärred. Jag minns att min mor och Lovisa i Hagen talade om att det förr var två torpare samtidigt på

Slätten, för där kunde de föda upp till 12-13 kor och ett par rediga oxar, det var på Stora Slätten det.

På Skinnarhemmet bodde en torpare som hette Alfred Hållander och det är ett av hans barnbarn som har Hållanders såg i Dalstorp.

Det var många stugor och ställen förr där borta, som är nedrivna nu. På tegarna mellan Aspholmen och Övergården låg en stuga som hette Sjöheden. Lite ovanför Hållanders låg ett litet ställe och den som bodde där kallade de "Bergamora". Hon var mor till Nathanael i Stegamo, men hans far minns jag inte, han hade väl dött tidigare.

Sedan när man kommer lite längre upp, så kom man till ett ställe där gamle Johan Nystedt bodde, för dom hade inte byggt Nyfors då. Mitt för Nystedts, på andra sidan vägen, bodde en gumma som hette Manda, "Jonasa Manda" kallade de henne. Jag minns inte hennes karl, men dom hade en pojk som gick på luffen liksom "Bergamoras" pojk Ivar, dom ville inte göra någonting, så dom gick på luffen.

Sedan, när man kommer en liten bit till, kommer man till ett ställe där "Brännmästarn" bodde, jag har glömt vad han hette, men han kallades alltid "Brännmästarn". Han hade väl arbetat på bränneriet på Intorp. Dom hade två pojkar och två töser, pojkarna var Thor och Landahl och en av flickorna gifte sig med Amandus Pettersson i Boarp och den andra med Johan Karlsson i Gudmundsgården.

Thor blev knekt tror jag, och Landahl flyttade till det lilla stället som hette Berget. Carl Nystedt var gift där och hans fru hette Lindström som ogift.

Sedan innan man kommer upp till Nyfors så var det ett ställe som hette Aspås, det var också ett torpställe och alla husen där är nu rivna.

Apelås hette det stället som sedan blev Nyfors. Nystedterna köpte både Aspås och Apelås och lade ihop det, de drev det ju själva i några år, men arrenderade sedan ut det till Robert Ekman som bodde där i några år.

Sedan, när vi kommer in i Möllebo, så var det Hallen, Grodered, Backen och det stället där Öberg bodde och han var forare på Toarp i många år. Han hade lungcancer och doktorn ordinerade honom arbete i ladugård, han följde det rådet och han levde sedan i många år. Ladugårdsluften var som medicin och sjukdomen gick nästan bort.

Så var det ett ställe längre upp, som gamle Ekman bodde på och den siste som hade det stället var John Henningsson. Mjölnaren Carlsson i Möllebo hade båda kvarnarna och så hade han en liten stuga som låg nere vid ån. Han hade väl 3-4 kor tror jag och i slutet hade han också häst och då arrenderade han också det stället som Hållander hade. Sedan, när de blev gamla, flyttade de upp till det stället där dottern Beda bodde.

August Stål köpte sedan alla ställena i Redslarp men det låg några små ställen nere i skogen som också hörde till Redslarp. Övergården är kvar ännu och det är där som Anton bor.

Sjöhagen var ett litet ställe och det fanns ett litet ställe till, om inte två.

Ett som jag sett grunden till kallades för "Krulles" och hade också varit torp under Redslarp. Ett par ställen som jag inte minns men har hört talas om var Djupadal och Hästakroken.

Lilla och Stora Målek hörde också till Nolgården men Stora Målek såldes sedan ifrån. Innan Gunnar Kjällerström köpte Nolgården hörde det till Toarp och där fanns en väldig massa skog.

Det var en som hette Nord, far till Albert Nord i Finnekumla, som bodde i Nolgården, men han ägde det inte utan gjorde dagsverken för det.

Far berättade att denne Nord hade ett par stutar som var alldeles omöjliga att köra med, men han körde dem till marknaden i Borås och när de kom dit var de rätt spaka, så han sålde dem där och skyndade sig därifrån.

När vi barn började växa upp så fick vi tidigt börja hjälpa till på gårdarna, med rovgallring och potatisupptagning och sådant. När jag började skolan så gick jag först i småskolan i Bystad i tre år. Det var en liten stuga som låg på samma plats som dom sedan byggde den nya skolan 1914. Men det var bara småskola i Bystad då och i folkskolan gick jag hos Fogelkvist i Gällstad och vi var väldigt många barn där då.

Där gick då barnen även från Torsbo och ända uppe ifrån Hultet. Vi höll på till klockan 4 på eftermiddagarna och att traska iväg ända upp till Hultet sedan i alla väder, det förstår man att det inte var lätt.

Vi sprang mycket barfotade på den tiden, långt in på hösten när det kunde vara rimfrost på tegarna gick vi barfota. Men sedan måste träskorna på och då fick vi gå till skolan i dem. Det var Mellgren i Navstocka som brukade komma en vecka då och då, och då brukade han göra flera par till oss var. Det kunde ju bära till att man sparkade sönder dem ganska snart för dom var ju inte så starka.

Man brukade "gjorda" dem med en ståltråd för att de skulle hålla bättre. Men när det var snö så "stulta" det sig så rasande under träskorna, så då var man tvungen att ha skor på fötterna. Det var Nathanael på Hultet som brukade göra skor åt oss.

Jag gick och läste för kyrkoherde Thomaeus samma år som han dog, vi hade bara två gånger kvar att gå, då detta hände, han fick väl nån hjärtinfarkt eller vad det var. Vi var 76 eller 77 konfirmander och det var sedan Öhrwall som fick konfirmera oss. Thomaeus var väl en snäll präst, men han kunde allt vara sträng också när det behövdes. Vi gick bara två timmar varje gång hos prästen mellan kl 10 och 12.

Folk döpte sina barn väldigt tidigt på den tiden. De var rädda att "Bergatrollen" kunde komma och hämta barnen innan de var döpta, men var de bara döpta så rädde de inte på dem.

När jag var 10-11 år så började jag på Nyfors Verkstad, de gjorde metallsågblad där då. Innan de började med denna tillverkning hade de gjort tröskverk, hackelseverk, kastmaskiner och torvrivare.

Jag arbetade där tills jag var 18 år och då flyttade jag till Björkholmen för det började bli trögt med försäljningen av sågblad när kriget tog slut. Före krigsslutet kunde de sälja på export så mycket de kunde tillverka och det var en väldigt efterfrågan på sågbladen.

Far arbetade där också ibland och så var det Otto i Hagen och Lund som bodde på Nordlid, så var det Ekmans Anna och två pojkar från Rånnaväg, Fridolf och Kalle och Sven i Lassagården, ja vi var nog flera som jag inte kommer ihåg och så kom det ibland någon luffare som kom dit och ville tjäna lite pengar och när hangjort det så gick han igen.

Jag hade 75 öre om dan den första tiden, sedan steg det lite undan för undan och det högsta jag hade det var 2:50. Vi fick själva föda oss på det och vi började kl. 6 på morgonen och fick hålla på till kl. 8-9 när det var riktigt brått.

Bröderna Nystedt tjänade många pengar, dom köpte Saxared Södergården för att dom skulle placera pengarna. Från början bodde de i vanliga torparestugor men sedan byggde de då Nyfors på den plats där Apelås förut legat. De byggde en damm nere vid ån och fabriken låg då där nere när de använde sig av vattenkraft. Senare brann den fabriken ned och de byggde den nya fabriken längre upp och körde sedan med el-kraft.

De hade också ett elektricitetsverk och levererade kraft till Redslarp,

Björkholmen, Möllebo, Nolgården och jag tror att också Intorp hade kraft därifrån. Jag minns att i början så satte de ledningarna direkt på träden till Björkholmen och när det blåste så blixtrade det väldigt i skogen. Men sedan satte de ju upp stolpar och riktiga ledningar.

Det var ont om fotogen då under kriget, så de hann inte sätta upp några stolpar för att de skulle få lite ljus till jul och det var inte långt emellan man fick laga träden och ibland blev det kortslutning så att dom brände av och det gick åt mycket ström.

De fortsatte att leverera ström sedan i många år när de fått upp riktiga ledningar, ända tills Östra Kind kom. Jag var på Björkholmen ett tag sedan jag var gift och då hade de kraft från Nyfors.

Vi hade också elektriskt ljus på Aspholmen sedan Nyfors börjat att leverera. Detta berodde till stor del på att far hade en massa tegar nere vid ån och när Nyfors hade byggt dammen och stämde upp vattnet så blev ju tegarna förstörda och det skulle far få 25 kr. om året för, men sedan fick han också elektriskt ljus gratis, så det gick lite konstigt till, förr i världen.

Jag minns att det hände en olycka i fabriken i Nyfors en gång. Det var ont om vatten och för att spara kraft så hade man lagt om drivremmarna och satt den direkt på den stora axelledningen. Så hände det en gång att en drivrem hoppade av och rykte omkull en svarv där Carl Nystedt stod och arbetade. Han fick hela den tunga svarven över sig och den så när krossade hans ena fot. Det fanns ju inga bilar på den tiden så han fick forslas på hästskjuts till Borås lasarett. Där låg han en månad eller något mer och sedan kom han hem, men foten blev väl aldrig riktigt som den varit förut.

Det var Carl och Johan Nystedt som drev fabriken här i Gällstad, men så var det en bror som hette Erik också, han var gift med en syster till Hadar Sandberg och hade egen rörelse, jag tror att det var i Linköping.

Efter den stora konkursen på Intorp, som jag förut talat om, satte de nya ägarna igång och avverkade en massa skog på alla gårdarna som förut hört till Intorp. När skogen på Björkholmen avverkades flottades stockarna på Bystadsån ned till Bystadssjön där man satt upp ett sågverk. Där ån passerar Bystad gick inte stockarna nedåt kvarnen till utan man hade byggt en särskild flottningsränna som gick ovanför husen och över vägen lite nedanför den stora eken.

Jag tror att det var de första åren som Köllerström hade Björkholmen som han lät röja upp alla topparna som blivit vid avverkningen och dom satte upp

kolmilor i skogen och kolade. De fick tag i en kolare, från Dalstorp tror jag att han var, jag vet inte vad han hette men dom kallade honom för "Räven". Vi fick gå upp till honom med mat för han måste ligga och vakta på milorna både natt och dag. Han var så förskräckligt sotig, det minns jag.

När Nyforsarna började att göra sågblad så härdade dem i tenn och då fick vi skaffa kolstybb och lägga på tennet, annars blev det en hinna ovanpå. Då fick vi gå upp till "Nycklaberget" efter kolstybb, för det hade blivit kvar sedan de hade kolat där. Så länge jag var kvar på Nyfors så var vi och hämtade kolstybb där uppe i skogarna.

Det var här uppe i "Nycklaberget" som dom trodde att "Bergatrollen" bodde. Jag har hört berättas att när Albin och Ragnar Gustafssons far och mor var unga och bodde på Slätten och skulle byka, så var de tvungna att vara uppe på nätterna och vakta för annars kunde "Bergatrollen" komma och byta till sig luten för dem.

Jag vet inte om de hade rätt att sälja brännvin från bränneriet på Intorp men jag vet att dom sålde ute i Nittorp. När jag var liten hörde jag berättas den där historien om pojken från Finnekumla som drunknade i Sämsjön när han varit med ett par gubbar och köpt brännvin.

Den gamle godsägaren Andersson han var inte alltid så snäll, han klådde Fredrik på Lilla Målek riktigt en gång.

Denne Fredrik var far till Albin Målberg. Dom drucko väl mycket brännvin, gubbarna förr, 11 kannor brännvin fick dom till jul.

Fredrik han var listig, han arbetade i bränneriet men hjälpte även till ute ibland. När han gick hem från bränneriet tog han med sig brännvin i krukan som han hade haft välling i, när han gick till sitt arbete. Men han tog inte brännvinet hem utan hängde krukan i en gran i skogen.

Nästa dag hade han en ny kruka med sig och så bytte han krukor på hemvägen. Men så gick gamle patron Andersson och lurade på honom och kom på honom med detta. Han låtsades inget om men ett par dar efter skulle Fredrik köra på potatisen med ett par oxar på den stora åkern som är emellan Möllebo och Redslarp. Andersson var ute och gick och fick se att oxarna gingo utan körkarl och drog kroken efter sig och så fick han se ett par stora stövlar som låg på en stenmur.

Det var Fredrik som suttit på stenmuren men varit full och somnat och då ramlat ned bakom stenmuren så att det bara var stövlarna som var kvar ovanpå muren. Då fick Fredrik sig ett riktigt kok stryk. Andersson slog honom med käppen i

baken så Fredrik hade kännning av den behandlingen länge.

På vägen till Intorp på höger sida ligger Svärdakullarna, de lär ha fått sitt namn efter en knekt som hette Svärd. Denne avskedade soldat som nu var torpare under Intorp hade lagt mycket stenmurar på Intorp.

Svärd och hans arbetskamrater voro ifärd med att lägga en stenmur vid vägen upp till Redslarp. En morron kom inte Svärd till sitt arbete, han hade dött under natten. Då högg hans arbetskamrater in följande i en stor sten som lagts dagen innan: ” Sista stenen som S. Svärd lakt 1200 famnar 1843.”

På vägen från landsvägen fram till Intorp låg tre stugor som gick under namnen: Rallate, Talave och Torkås. Talave ligger alldeles nedanför Intorp.

En gång högg Nyforsarna ned allt sitt ekvirke som dom sedan skulle såga och göra parkett av. Då var Birger Claesson, som senare bodde i Vegby, antingen rättare eller arrendator i Nolgården och han körde ned allt detta virket till Nyfors. Birger Claesson flyttade sedan till Tvärred och var sedan arrendator i Bosgården i Säm.

Gunnar Kjällerström hade sin knekt i Tvärred och den hette Blank det kommer jag ihåg. Det var väl han som hjälpte till på finare kalaser sedan. Solhem i Säm var också knektatorp och där bodde en knekt som hette Grann, han var son till gamle knekten Ekman och bror till Ekdahl som också var knekt.

Grann flyttade sedan till Rånnaväg och Ekdahl som var knekt och bodde i Frölunda, på ett ställe som kallades "Altes", köpte Rydbergstorpet och det var mycket dåligt när han flyttade dit, det stället kallades sedan Ljunghem.

Det låg en liten stuga på åkern vid Lindströms i Frölunda, det stället som John Olsson nu har, jag har för mig att det bodde en skräddare där. Nere i Svenstorps skog låg också några hus, en skräddare bodde också där och nere vid Damsberg bodde också en skräddare, det har Herman på Damsberg talat om.

Nere vid Lundins på Enholmen låg också några stugor och en stuga låg nedanför Gällstads Textiltryck på Ågårdens mark och det var en gubbe som hette Väst som bodde där.

Carl Olofsson, Aspholmen
18/2 1901 – 26/2 1991